
TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E SİYASAL SÜREÇLE UYUM DERECELERİNE GÖRE ŞAİR VE YAZARLAR

Öztürk EMİROĞLU*

ÖZET

Bu çalışmada, 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyete kadar Türkiye'de, yöneticiler ile edebiyat sanatçıları arasında yaşanan uyum ve uyumsuzluk dereceleri ve bunun sonuçları incelenecektir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e 80 yıllık süreye bakıldığında; önceki devirlere oranla Osmanlı toplumunda çok farklı taleplerin görüldüğü bir sosyal ve buna bağlı olarak siyasal süreç gelişmiştir. Bu dönemde; yönetim sisteminde 1876'da I., 1908'de II. Meşrutiyet; Osmanlılık, Beynelmilecilik, Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi siyasal yönü ağırlıklı düşünceler; Yeni Osmanlılar, Jön Türk, İttihat ve Terakki gibi siyasal hareketler yaşanmıştır. Eski devirlere oranla çok hızlı değişimlerin görüldüğü bir dönemde, edebiyat sanatçısının özellikle siyasal sürecin aktörleri ile yaşadığı uyum ve uyumsuzluk derecesi edebiyat sosyolojisi açısından önemli bir konudur. Konunun Tanzimat'tan önceki uzantılarına dikkat çekilmekle birlikte belirtilen dönemin önemli üç edebiyatçısı esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyatçılar, Siyasal, Süreç, Uyum, Uyumsuzluk, Derece-leri

* Yrd. Doç. Dr., Varşova Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Türkoloji ve Orta Asya Halkları Bölümü Öğretim Üyesi

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Siyasal süreç, toplumun genelini veya belli bir grubu ilgilendiren siyasî bir olayın oluşum, gelişme ve gündemden düşüş aşamalarını ifade eder. Sosyal süreç içinde gelişen siyasal süreçlerin doğal olarak toplumun genel isteği yönünde şekillenmesi beklense de; toplumdaki değişik grupların farklı talepleri her zaman ortak beklentiler olarak ortaya çıkmadığından sosyal süreç ile siyasal süreç bazen farklı gelişebilmektedir. Yani toplumun büyük kesimi farklı bir talepte bulunurken bir başka kesimi daha değişik bir istekle gelmekte, buna karşılık siyasal sürecin aktörleri de bazen bu taleplerin dışında yeni bir fikir ortaya atarak gündem oluşturabilmektedir. Lâle devrinde (1718-1730) başlayan, Tanzimat (1839) ile değişik bir boyut kazanan ve yıkılışa kadar süren Osmanlı modernleşmesinde, sosyal süreç ile siyasal süreç zaman zaman aynı, zaman zaman farklı yolda ilerlemiştir. Bu yolda, siyasal süreci yönlendiren ve yönetenler ile edebiyat üreticisinin ilişkisi uyum ve uyumsuzluk derecesi bakımından nasıldır? Görevlerinden biri, toplum hayatını etkileyen olayları gözlemlemek ve yansıtmak olan edebiyatçıların siyasal süreci etkilemede ve yönlendirmedeki rolleri nedir? Siyasal sürecin aktörleri ile edebiyatçıların olumlu veya olumsuz tavırları nelere mal olmuştur? Bu ve benzeri soruların cevabı makalemizin içeriğini oluşturmaktadır.

B. 1839-1923 DÖNEMİNDE SİYASAL SÜREÇ EDEBİYATÇI İLİŞKİSİ

Osmanlı Devletinde, Fatih Sultan Mehmet devrinden itibaren edebiyatçıları ile padişah, vezir, paşa ve diğer üst düzey erkân arasındaki ilişkiler çoğu zaman dostâne, bazen hasmâne gelişmiştir. Her ülkede, her devirde devlet yöneticileri veya siyasal sürecin aktörleri ile sanatçılar arasında uyum ve uyumsuzluklar söz konusu olagelmıştır. Siyasal sürecin işletiminde en tepe noktada bulunan kral, padişah, başkan, başbakan, bakan veya diğer üst düzey bürokratlar ile uyum sorunları yaşayan sanatçılar; susturulmak, dışlanmak, yazmak, çizmek, yapmak gibi eylemlerden men edilmek, eserlerini yayımlatamamak, isteyerek veya istemeyerek ülkeyi terk gibi muamelelere maruz kalmışlardır. Divan edebiyatı şairi Nef'inin siyasal süreç ve iktidar ile yaşadığı uyum sorunları hayatına mal olurken; Baki'nin, siyasal süreç içerisinde yer alıp çok büyük bir uyum gösterdiği için ilmiye sınıfının en üst kademesi olan kazaskerliğe kadar çıkması¹ bu duruma çok iyi örnektir. İki

¹ Haluk İpekten, *Baki*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s.13-18

şairin durumu, Halil İnalıcık'ın, otoriter toplumlarda bütün siyasal ilişkilerin ve sürecin tek otorite olan "patron" ve onun kurduğu "pat-rimonyal" sistem içinde geliştiğine ve merkezden çevreye doğru yayıldığına da örnektir.²

Siyasal sürecin aktörleri ile edebiyat üreticilerinin ilişkisi mutlak otoriteye itaat etmek veya etmemek noktasında düğümlenip çözülürken, 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, devrin şair ve yazarları; 17. ve 18. yüzyılın Fransa'sını, dolayısıyla Avrupa'yı tanımak ve anlamak çabası içine girmiştir.³ Fransız aydınlanmasına fikir babalığı yapmış Voltaire, Montes-quieu, Rousseau, gibi yazarları okuyup anlamaya çalışan Osmanlı entelektüellerinden büyük bir kısmı, padişah ve diğer üst düzey yöneticilerden pek çoğunun da istediği yönde, toplumsal ve siyasal süreci Avrupa'ya uyumlu geliştirmenin yollarını arar. Bu arayış sürerken her devirde olduğu gibi sanatkârların;

- a. devlet yöneticileri ve siyasal süreç,
- b. toplumsal süreç,
- c. aile, iş ve meslek çevresi,
- d. kendisi

e. bu etkenlerin hepsi ile uyum ve uyumsuzluk bağlamında ilişkileri giderek gerilir. Çünkü siyasal sürecin gelişimine sanatçının alkış tutması veya karşı çıkması sanatçı ile siyasetçi arasında iplerin gerilmesine veya gevşemesine müsait bir ortam doğurmuştur. Siyasal süreci işleyenlerin yaptıklarına karşı çıkan edebiyatçı; devletle toplum arasındaki bağı germe, sarsma hatta koparma boyutlarında rol oynayacak adam olarak hedef haline gelir. Hedef haline gelmek ise edebiyatçının, yukarıda belirttiğimiz çevre-lerle ve kendisiyle bile uyum sorunu yaşamasına ve tedirginliğinin artması-na neden olur.

Tanzimat'tan önceki devirlerde genelde sanatçı, özelde edebiyatçıların siyasal sürecin aktörleri ile Tanzimat'tan sonraki edebiyatçıların yaşadığı çatışmayı yaşamamasında pek çok sebeple birlikte çok önemli üç husus olduğunu düşünmekteyim. Birincisi, Tanzimat'tan önceki devirlerde siyasal süreci yönlendirenler ile sanatçıların, genelde hayata bakış tarzları dinî ve millî değerler çerçevesinde olup pek çok noktada örtüştüğünden aralarında uyumsuzluk derecesi çok azdır. Tanzimat'tan sonra Avrupa kültür ve medeniyetini tanıyan edebiyatçı hayata farklı pencerelerden baktığından uyumsuzluk makası giderek açılmıştır. İkincisi, Tanzimat'a kadar sanatçıla-

² Halil İnalıcık, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003, s.10

³ M. Kayahan Özgül, "Yusuf Kamil Paşa'nın Tercüme-i Telemak'ı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, nr.45, Aralık 1986, s.185

rın gelir kaynakları ve alternatifleri daha sınırlı olduğundan siyasî süreci geliştirenlerle uyumlu olmak zorunda idiler. Tanzimat'tan sonraki edebiyatçıların alternatifleri arttığı için artık siyasal sürecin aktörlerinin yaptıklarına karşı koyma noktasında avantajlı bir konumları vardır. Üçüncüsü, Tanzimat'tan önceki Osmanlı edebiyatı ağırlıklı olarak sanat için sanat görüşüne dayandığından, sanatçıların toplumsal sorunları eserlerinde yansıtmaları birinci derecede bir görev olarak algılanmadığından, siyasal sürecin aktörleri ile uyumsuzluk içine düşmeleri pek söz konusu değildir. Tanzimat'tan sonra toplum için sanat yapma görüşü birinci plâna çıkınca ve düz yazı türleri gelişince, siyasal ortamı yönlendirip devlet aygıtında görev yapanlar ile edebiyatçıları arasında siyasal sürecin işleyişine karşı çıkış veya bu sürece katılmak boyutunda farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Zira makale, fıkra, roman gibi yeni türler toplumsal sorunları dile getirmek için gelmiştir. Yeni türlerde eser veren edebiyatçılar ile siyasal sürecin aktörleri arasında bu türlerde işlenen konular yüzünden daha önceki devirlerde görülmedik oranda uyum problemleri yaşanır. Çünkü artık edebiyatçılar siyasal iktidarın yaptıklarını yeni türler yolu ile daha fazla eleştirmekte ve yeni önerilerde bulunmaktadır. Tanzimat'tan önceki süreçte, en uygununu "Padişahımız efendimiz bilir" kabulüne karşılık, Tanzimat'tan sonraki süreçte artık "uygun olanı ben de bilmekteyim" veya "bu konuda benim de söyleyeceklerim var" demeye başlamıştır. Bu bilme ve fikir beyan etme işi, eğer siyasal sürecin aktörlerince beğenilmezse, edebiyatçı ile yöneticiler arasında uyum sorunları doğmaktadır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e 80 yıllık süreye bakıldığında; önceki devirlere oranla Osmanlı toplumunda çok farklı taleplerle bir sosyal süreç ve buna bağlı olarak siyasal süreç gelişmiştir. Bu dönemde; yönetim sisteminde 1876'da I., 1908'de II. Meşrutiyet; Osmanlılık, Beynelmillecilik, Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi siyasal yönü ağırlıklı düşünceler; Yeni Osmanlılar, Jön Türk, İttihat ve Terakki gibi siyasal hareketler yaşanmıştır. Bu değiştirenler/parametreler Islahat⁴ Fermanı'ndan (1856) sonra hızlı bir gelişme göstermiş, Cumhuriyet'e kadar her birinin etrafında hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Çünkü pek çok şair ve yazar bu siyasal düşünce-lerden birini veya birkaçını benimsemiş, sosyal süreçte birinden diğerine geçmiş ve dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu geçişler ve sanatkârın dünya görüşü, olaylara yaklaşım ve eleştirileri, siyasal süreçle uyum ve uyumsuzluk derecesini belirleyen temel etkenlerden biri olmuştur. Artık toplumsal sorunları yansıtan ve onlara çözümler sunan biri olarak edebiyatçı, fikir adamı rolüne soyunarak ister

⁴ Namık Kemal'e göre İmtiyaz fermanıdır. Bakınız: *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*, (Haz: N. Yılmaz Aydoğdu-İsmail Kara), İstanbul 2005, s.152

istememez siyasal sürecin içine girer. İşini iki yönlü yapmaya çalışan şair ve yazarların yerini belirleyen etkenlerden biri de bu yeni rolüdür. Artık edebiyatçı-düşünür rolü, siyasal sürece uyumu veya uyumsuzluğunu belirlemektedir. Edebiyatçı-düşünür tipinin siyasal süreç ile uyum veya uyumsuzluk derecesini belirleyen bir başka etken de siyasal süreçten beklentisidir. Akif Paşa örneğinde görüldüğü, gibi makam beklentisi içinde olan edebiyatçı-bürokrat birinin istediğı makamı elde etmek veya edememek durumu uyum veya uyumsuzluk derecesini tayin etmektedir. Her ne kadar Paşa'nın sağlık durumunun⁵ uyum derecesinde rolü bulursa da ona şu beyti söyleten temel etken siyasî beklentisidir:

"Ber-murâd olmayacak ben yere geçsin âlem

*Necm ü mihr ü mehi olsun eser-i pâ-yı adem"*⁶

Akif Paşa'yı muradına erdirmeyen âlemin ayı, güneşi ve yıldızı ile topyekûn yerin dibine batmasını istemesinin sebeplerinden biri, makam beklentisinin olumlu bir şekilde neticelenmemesidir.

Tanzimat'ın ilk kuşak edebiyatçıları; İbrahim Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal üçlüsünün yaptığı gibi, sanatçı kişiliklerinin yanında fikir ve siyaset adamı rollerini koyarak, devlet aygıtında görev alıp siyasî süreci yönlendirmek istekleri, siyasî sürecin yönetilmesinde asıl görevli olan padişah, vezirler, paşalar ve diğer üst düzey bürokratlarla uyum sorunlarına yol açmıştır. Çünkü siyasal sürecin asıl aktörleri tarafından yeni oyuncu şair ve yazarların siyasal sürece müdâhil olmaları pek hoş karşılanmaz. Bunun üzerine okuyan yazan adam yani yeni kimliğı ile edebiyatçı-düşünür-siyaset adamı birinci rolü ile siyasî sürecin aktörleri ile mücadeleye girişir. Neticede Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi"ndeki beyitler doğar:

"Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten

*Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükümetten"*⁷

Namık Kemal, başta Padişah olmak üzere Âli ve Fuat Paşalar ile uyum sorunu yaşadığından siyasîlerin verdiği kararları doğruluktan uzak bularak devlet hizmetinden ayrılmıştır. Siyasal sürecin aktörlerine karşı bu isyan

⁵ Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978, s.50

⁶ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri1*, Dergâh Yayınları, 17. basım, İstanbul 2002,, s.19

⁷ A.g.e., s.39

1860 ve 70'li yılların edebiyatçılarının hemen hemen hepsinde Namık Kemal kadar olmasa da vardır. Çünkü siyasî sürecin aktörlerince dışlanmaya, susturulmaya çalışılan yeni edebiyatçı karşı çıkış hareketini edebiyat üzerinden yapar. Çünkü en iyi bildiği rol budur. Sonradan kazanılmış rol olan düşünce ve siyaset adamı özelliğinden ara sıra uzaklaşmak durumu söz konusudur. Bu tavrı siyasî sürecin aktörleri ile uyum sorunu yaşayan diğer Yeni Osmanlıların hepsinde görürüz. Ne zamana kadar? Namık Kemal ve Ziya Paşa örneğinde olduğu gibi yukarıda değindiğimiz makam talebi ve bunu elde etme durumu gerçekleşinceye kadar. Siyasî sürecin çekirdeği veya merkezi ile anlaşıp mutasarrıflık alacağı umudu doğunca Namık Kemal siyasî sürecin aktörleri ile uyumsuzluklarını gidermeye çalışır. Ziya Paşa'nın da Paris'te iken ateş püskürdüğü siyasal sürecin aktörlerince valilik makamına getirileceği söz konusu olunca sular durulmuştur. Ziya Paşa'nın Adana valiliği, Namık Kemal'in Midilli mutasarrıflığı görevi bir pazarlığın sonucunda elde edilmiş siyasî bir uyum değil midir?⁸

Tanzimat'ın ikinci kuşak edebiyatçılarından Sami Paşazade Sezai, bir paşa çocuğu olmasına karşın, İngiltere'de bulunduğu dönemde Jön Türk-ler'e katılmış ve siyasal sürecin aktörleri ile sürtüşme yaşamıştır. Ancak bu sürtüşme düşük yoğunlukta ve kısa sürelidir. Tanzimat devrinin şair ve yazarları arasında kendisiyle büyük sorunlar yaşamasına rağmen, siyasal süreç ile pek uyum sorunu yaşamayan Abdülhak Hâmid Tarhan'dır. Dışişleri bakanlığında görevli olarak İngiltere'de ve Hindistan'da bulunması bunun kanıtıdır.

Bu olaylar göstermektedir ki, 19. yüzyılda siyasî süreç ile edebiyatçı ilişkisi çok iç içe geçmiş karmaşık bir özellik gösterir. Avrupa'da rollerin ayrıştığı ve herkesin kendi işini yapması şeklinde bir eğilim gelişirken, Osmanlılarda rollerin karışması gelenek ile modern arasında kalışın doğurduğu bir sonuçtur. Edebiyatta modernleşmenin başlamasıyla Türk edebiyatçısı da Avrupa ülkelerindeki edebiyatçılar gibi, siyasal sürecin aktörlerinin yanlışlıklarını duyarlı adam olarak dile getirme görevi olduğunu düşünür. Edebiyatçıların bu düşünceyi edinmelerinde; o dönemde düşünsel geleneklerin, söylemlerin batıdaki gibi birbirinden ayrılmamış⁹ olmasının büyük payı olduğu kanaatindeyim. Yukarıda örneklendirdiğimiz birkaç yönlü yeni edebiyatçı tipi ortaya çıkarken, siyasî sürecin aktör-lerinden pek çoğu bunu tehlikeli bir gelişme olarak algılamış, şair ve yazarların gücünü kırmak, kendile-

⁸ Yeni Osmanlıların devlet makamında görev almak için yaptıkları pazarlıklar için bakınız: A. Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul 1945

⁹ Hilmi Yavuz, *Kara Güneş*, Can Yayınları, İstanbul 2003, s.80

rine karşı çıkışları devlete yapılmış gibi göstererek olayı sanatçı-devlet çatışmasına dönüştürmeye çalışmışlardır. Böylece edebiyatçıları sindirmek ve sadece kendi alanında "etliye sütlüye karışmadan" yazıp çizmesini isteyen siyasal sürecin aktörleri işlerinin kolay-laşacağını düşünmüşlerdir. O yüzden siyasî sürece karşı çıkan edebiyatçılar sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilmeler, siyasal sürecin aktörlerine değil, devlete yapılmış ve makama hürmette kusur edilmiş gösterilerek gerçekleştirilmiştir. Bu da edebiyatçılar ile siyasal süreci yönlendirenler arasında mücadelenin daha fazla kızışmasına sebep olmuştur. Böyle bir ortamda bazı edebiyatçılar, dava adamı olmayı sanat adamı olmaktan daha yeğ tutup mücadelesini sürdürürken bazıları da sadece sanat adamı olmak yolunu tutmuştur.

Edebiyatçı-düşünür rolünü benimseyen en başta Namık Kemal gibi isimler, siyasal sürecin aktörlerine karşı toplumun "ulü'l emre itaatten dola-yı" veremediği tepkiyi; şair yazar, sanatçı, aydın olarak göstermek zorunda kalmıştır. Siyasal sürecin aktörleri de toplum adına yapılan bu tepkinin gücünü kırıp sanatçı toplum dayanışmasını engellemek yoluna gitmişlerdir. Yukarıda değindiğimiz siyasal sürecin aktörlerine karşı gösterilen tepkinin devlete karşı yapılmış gibi gösterilmesinin altında; bir taraftan sanatçıya toplumdaki gelecekteki desteği kırmak, öte yandan sanatçıyı hukukî bakımdan suçlu konumuna sokmak düşüncesi vardır. Bütün bu söylediklerimiz Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre oyunu sergilendikten sonra yaşanmıştır. Namık Kemal, tiyatro oynandıktan sonra yönetimin kendisine göstereceği tepkiyi toplumun desteği ile aşacağını, sürgüne gönderilirken arkasından insanların bu sürgünü engellemeye çalışacaklarını ve böylece tehlikeyi aşacağını düşünür. Ancak hadise halkı devlete karşı kıskırtmak suçu boyutuna taşınarak hukukî bakımdan sanatçı ağır bir suç işlerken, diğer yandan toplumun desteği de engellenmiştir. Böylece kendisinin yardımına koşmayan toplum, Namık Kemal'de hayal kırıklığı yaratmışsa da sürgüne gönderilen yazar topluma küsmemiştir.

1839-1923 arası dönemde, Namık Kemal'den sonra siyasal süreçle büyük uyum sorunu yaşayan ikinci isim Tefvik Fikret'tir. Böyle bir sorunun yaşanmasına; birinci derecede Tefvik Fikret'in mizacı sebep olsa da, devletteki çarpıklıklar ve dürüst davranmayan yöneticiler ile okumuş kesimin de payı vardır. "Yiyin beyler yiyin tıksırmcaya kadar yiyin" ironisiyle, siyasal süreci işletenleri, oportünist aydınları dürüstlüğe davet eder. Aynı zamanda bu mısra ile onları bu dilden anlayanlara şikâyet eder. Ancak toplumun bu şikâyete kulak vermemesi, Namık Kemal'in aksine Tefvik Fikret'te topluma küsmeye ile sonuçlanır. Onun "Aşiyân"a çekilmesinin altında her ne kadar siyasal süreç ile yaşadığı uyumsuzluk bulursa da toplumun ilgisizliğinin olduğunu

da belirtmek gerekir. Bu yalnızlık ve kenara itilmişlik en başta padişaha karşı büyük bir kin büyütmesine, bu kinle batılılaşma çizgisinde kendisini öne çıkararak yalnızlığını, kırılmışlığını giderme ve yeniden parlama, yönetimden intikam alma düşüncesine dönüşür. "Sis" şiiri bu duygu ve düşüncelerin ürünüdür:

*"Sarmış yine afakını bir dud-ı muannid
Bir zulmet-i beyza ki peyapey mütezayid"¹⁰*

Tevfik Fikret, bu şiirin tamamında siyasal sürecin aktörlerine kelimeler yoluyla eleştiri oklarını fırlatır. Servet-i Fünuncular içinde, dönemin siyasî süreci ile uyum sorunu yaşayan sadece Tevfik Fikret değildir. Bu gruptan Hüseyin Siret'in Adıyaman'a, İsmail Safa'nın Sivas'a sürgün edilmesi de siyasal süreçle uyumsuzluk sonucunda gerçekleşmiştir. Ayrıca Servet-i Fünuncuların kendi istekleriyle yurt dışına çıkıp başka bir ülkede hayal ettikleri gibi yaşama plânları da siyasal süreçle uyumsuzluktan kaynaklanmıştır. Bütün plânlar yapılır, fakat feriklik rütbesi alınca onları yüzüstü bırakan arkadaşına Tevfik Fikret'in; *"Sen de gittin senin de arkandan ağladım"* mısrası, yukarıda değindiğimiz kişisel menfaati dava adamı olmaya tercih eden arkadaşına duyduğu sitemle söylenmiştir. Servet-i Fünuncuların, sadece siyasal sürecin aktörleri ile değil, toplumla ve kendileriyle de, yani üç yönlü bir uyum problemi yaşadıklarını unutmamak gerekir.

Fecr-i Âti'de yer alan Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi edebiyatçıların, siyasal sürecin, Genç Kalemler'in söylemleri lehine geliştiğini görerek o söylemleri benimsemeleri bu sürece ayak uydurmaları olarak değerlendirilebilir. 1910'lu yıllarda Yahya Kemal Beyatlı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Nev-Yunanîlik fikrinden vazgeçip, siyasal sürecin millî edebiyatçılar lehine geliştiğini görerek çizgi değiştirmeleri onları devrin pek çok edebiyatçısı ile birlikte siyasal sürecin merkezine oturtur. Böylece siyasal sürece göre yön değiştirip resmî söyleme göre hareket edenler; Meşrutiyet'e kadar paşa, vali, mutasarrıf, müderris gibi üst düzey görevlere getirilirken, Meşrutiyet'ten sonra ve özellikle Cumhuriyet döneminde büyükelçilik, milletvekilliği ve yüksek bürokratik makamlara çıkartılmışlardır.

Bu noktada yanlış anlaşılacak bir hususa dikkat çekmekte yarar görüyorum. Sanki siyasal süreç ile uyumlu hareket edenlere bu makamlar hak etmedikleri halde verilmiştir gibi bir yanlış anlayış içinde olmadığımı belirt-

¹⁰ Mehmet Kaplan, A.g.e., s.108

mek isterim. Ancak Őu bir gerçek ki, Osmanlıdan günümüze, siyasal sürecin gelişimine göre dönemin siyasî aktörleri ile uyum sağlayanlar ödüllendirilmiş, siyasal sürece ters düşenler cezalandırılmıştır.

Gerek Tanzimatçılar gerek Meşrutiyet dönemi şair ve yazarları, Osmanlı eliti diyebileceğimiz insanlar olduğundan siyasal sürecin dışına itildiklerinde, mücadele etmişler ve kimisi mücadelelerinin sonucunda yeniden sisteme dahil olurken kimisi de kırgın ve küskün bir şekilde hayata veda etmişlerdir.

C. SONUÇ

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, şair ve yazarların siyasal sürecin aktörleri ile yaşadığı uyumsuzluklar bazı şair ve yazarların dışlanmasına sebep olmuştur. Sanatçıların siyasal sürecin dışına itilmesinde toplumun ilgisizliği genelde şair ve yazarların yalnız kalmalarıyla sonuçlanmıştır.

Siyasal süreçle uyum derecelerine göre şair ve yazarların nasıl değiştiğini ortaya koymak bize bir devrin ruhunu, sanatkarların farklı ve orijinal yanlarını verir. Bu da edebiyat tarihlerindeki tam ayrıntılara inilmeden ve-rilen genel hükümlerle hareket etmekten kurtulmamızı sağlar. Böylece de-virler ve sanatkarlar hakkında daha derin ve sağlıklı değerlendirmeler yap-ma imkanı elde edilir.

KAYNAKÇA

- Haluk İpekten, *Baki*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Halil İnalçık, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003.
- M. Kayahan Özgül, "Yusuf Kamil Paşa'nın Tercüme-i Telemak'ı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, nr.45, Aralık 1986.
- N. Yılmaz Aydoğdu-İsmail Kara (Haz:), *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*, İstanbul 2005.
- Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978.
- Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*¹, Dergâh Yayınları, 17. basım, İstanbul 2002.
- A. Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul 1945
- Hilmi Yavuz, *Kara Güneş*, Can Yayınları, İstanbul 2003.